

Mărirea și decăderea stângii neo-reformiste din Sudul Europei: Trei lecții pentru stânga românească¹

Vladimir Borțun²

De ce nu reușește stânga să beneficieze de pe urma deziluziei populare tot mai mari față de sistemul capitalist și elitele acestuia? De ce în Europa de Est așteptăm în continuare să apară o stângă politică cu oarece impact? De ce e dreapta populistă cea care prinde la mase și câștigă alegeri? Pe de-o parte, stânga moderată, social-democrată, a devenit parte integrantă a consensului neoliberal, pierzându-și credibilitatea de apărătoare a intereselor claselor populare. Pe de altă parte, stânga radicală – adică cea care vrea să transforme societatea de la rădăcină – nu pare să-și fi revenit complet din reculul ideologic și organizatoric de după 1989. Un reviriment parțial a avut totuși loc la mijlocul deceniului trecut, pe fondul crizei zonei euro, când mai multe partide de stânga relativ noi, opuse austerității, au devenit forțe politice însemnate în țările lor, cu precădere în sudul Europei. A fost însă un reviriment cu rezultate decepționante, care explică în bună măsură recrudescența extremei drepte – după multe decenii – în țări ca Spania și Portugalia. Acest eșec al stângii radicale sud-europene se datorează, de fapt, faptului că nu a fost îndeajuns de radicală. E un eșec din care stânga românească poate trage câteva învățăminte valoroase pe termen mediu și lung.

Contextul mai general

De peste trei decenii încoace, stânga radicală trece printr-o criză la mai multe niveluri: programatic, strategic și organizatoric. Știm cum s-a ajuns aici. Colapsul Blocului de Est a bătătorit calea pentru marșul triumfal al neoliberalismului ca paradigmă dominantă a lumii contemporane. Anii '90 și '00 au fost marcați, la nivel popular, de pulverizarea conștiinței de clasă sub asaltul noii gândiri unice a „pieței libere”. La nivel instituțional, am asistat la șubrezirea structurală a mișcărilor sindicale de pretutindeni și deplasarea spre dreapta a social-democrației, care și-a asumat modesta misiune de a gestiona capitalismul ceva mai echitabil decât dreapta (deși nici asta nu i-a ieșit mereu). În acest context, stânga radicală

¹ Lucrare elaborată pentru „Viziunea Socialistă” în iunie 2022. „Viziunea Socialistă” este un grup informal de intelectuali publici din România care analizează transformările capitaliste și generează expertiză menită să fundamenteze o alternativă socialistă la capitalism, pentru o societate fără exploatare și deposedare, bazată pe egalitate, punerea statului în slujba lucrătorilor și controlul social asupra dezvoltării.

² Politolog și actualmente cercetător postdoctoral la Departamentul de Politici și Intervenție Sociale de la Universitatea din Oxford. Contact: vladimir.bortun@gmail.com

europăeană a devenit un actor politic relativ irelevant, obținând în medie 6,6% în alegerile naționale de-a lungul deceniului nouă.

Pe fondul efectelor sociale nocive ale politicilor de austeritate și privatizare, neoliberalizarea stângii moderate a creat însă un vid de reprezentare pe spectrul politic. Acest vid a fost parțial umplut fie de partidele verzi ori, paradoxal, de dreapta populist-naționalistă, dar și de apariția, la cumpăna dintre secole, de noi formațiuni radicale de stânga. Partide ca *Die Linke* [Stânga] în Germania, *Parti de Gauche* [Partidul de Stânga] în Franța, *SYRIZA* [Coaliția Stângii Radicale] în Grecia ori *Bloco de Esquerda* [Blocul de Stânga] (Bloco) în Portugalia s-au născut ca alternative la, pe de-o parte, o social-democrație care semăna cu dreapta și, pe de altă parte, niște partide comuniste istorice cramponate într-un ortodoxism sectar.

Succesul electoral al acestei noi stângi radicale a venit însă abia odată cu euro-criza din anii 2010. În țările cel mai puternic afectate din periferia sudică a zonei euro (Grecia, Spania, Portugalia), primele măsuri de austeritate comandate de UE și FMI au fost implementate tocmai de guverne social-democrate, lărgind astfel și mai mult fereastra de oportunitate pentru stânga anti-austeritate. Astfel, după ani de tulburări sociale și politice, apogeul electoral al acestei stângi a venit în 2015: SYRIZA a câștigat alegerile în Grecia (de două ori), iar Bloco a ieșit pe locul trei în Portugalia, oferind pentru următorii șase ani sprijin parlamentar decisiv unui nou guvern social-democrat. Tot pe trei a ieșit și Podemos în Spania, care mai târziu, în ianuarie 2020, avea să intre în guvernul social-democrat condus de Pedro Sanchez, din care face parte și acum.

În ciuda acestui succes electoral, niciunul dintre aceste partide nu s-a ridicat la înălțimea așteptărilor, ba dimpotrivă. După doar câteva luni de negocieri cu Troica (i.e. Comisia Europeană, Banca Centrală Europeană și FMI) în vederea restructurării datoriei publice și a retractării unora dintre măsurile de austeritate luate de guvernele anterioare, guvernul SYRIZA a capitulat, acceptând un nou *bailout* și noi măsuri de austeritate, pe care le-a implementat ca la carte de-a lungul mandatului. Astfel, în 2019 SYRIZA a pierdut alegerile în favoarea Noii Democrații, partidul de dreapta pe care-l înlocuise la guvernare cu patru ani în urmă (și care între timp a devenit și mai de dreapta). Bloco și-a pierdut credibilitatea de alternativă la stânga mainstream după ce a oferit sprijin parlamentar tocmai acelei stângi mainstream. Rezultatul s-a văzut la alegerile anticipate de la începutul lui 2022, când partidul și-a pierdut mai mult de jumătate din voturi, fiind înlocuit de partidul populist de dreapta Chega ca a treia forță politică a țării. În sfârșit, Podemos a scăzut semnificativ din punct de vedere electoral de-a lungul anilor, de la aproape 25% în 2016 la puțin peste 14% în noiembrie 2019, când a pierdut a treia poziție în parlament în favoarea partidului populist de dreapta Vox. În cei trei ani de când participă la guvernare alături de social-democrați, Podemos a scăzut și mai mult în preferințele electoratului. Dar dincolo de toate aceste pierderi electorale, eșecul acestor partide e că nu au reușit să altereze în mod semnificativ arhitectura economică neoliberală din țările lor.

Ca să înțelegem decepția reprezentată de stânga radicală sud-europeană în ultimii ani, dar și ascensiunea care i-a permis să ajungă în poziția de-a decepționa, trebuie să ne uităm la aceste partide sub trei aspecte: programatic, strategic și organizatoric. Vom găsi aici, mai cu

seamă în experiența la guvernare a SYRIZA, lecții utile pentru procesul de reconstrucție prin care trece stânga anticapitalistă din România și alte țări din regiune.

Origini radicale, program (neo)reformist

Cum spuneam mai sus, a fi radical înseamnă – atât etimologic, cât și istoric – a ținti către transformarea de la rădăcină a societății. În cazul stângii, asta înseamnă un proiect de depășire a capitalismului, fie pe calea reformelor în cadrul democrației liberale, fie pe calea revoluției (înțelesă nu ca un eveniment inerent violent, ci ca o ruptură sistemică de instituțiile economice și politice ale capitalismului). Dar numitorul comun de bază al stângii radicale constă în politici economice care să vizeze preluarea în proprietate publică a sectoarelor cheie ale economiei și planificarea economiei pentru a servi nevoile sociale (inclusiv cele de ordin ecologic), și nu profitul.

Dacă în prima jumătate a secolului XX, social-democrația europeană încă viza depășirea capitalismului pe calea reformelor, după Al Doilea Război Mondial a devenit reformistă și ca scop, nu doar ca mijloace, limitându-se la ambiția, tot mai modestă de-a lungul ultimelor decenii, de-a construi un „capitalism cu față umană”. În perioada postbelică, stânga radicală, anti-capitalistă, s-a împărțit în linii mari între partidele comuniste loiale Moscovei și modelului stalinist, pe de-o parte, și o varietate eterogenă de partide anti-staliniste, pe de altă parte – de la partidele comuniste care au virat spre eurocomunism după 1968 (Italia, Spania, parțial Grecia), îmbrățișând de facto reformismul socialist abandonat de social-democrație, la partidele troțkiste și maoiste care, cu câteva excepții efemere, au rămas la periferia scenei politice dar adesea în centrul luptei de clasă, cu poziții influente în sindicate și legături strânse cu mișcările sociale.³

După 1989, stânga radicală europeană a intrat într-un proces de dezintegrare, urmat de o reconstrucție lentă care a dat roade abia la începutul noului secol. Toate cele trei partide discutate aici s-au născut în ultimii 25 de ani, avându-și rădăcinile în stânga anti-stalinistă schițată mai sus, deși cu anumite diferențe. Bloco s-a înființat în 1999 ca o fuziune între mai multe grupuri troțkiste și maoiste, în vreme ce SYRIZA s-a constituit în 2005 ca o coaliție electorală a peste zece organizații din tradiții diferite, dar centrată în jurul *Synaspismos* – organizația succesoare a Partidului Comunist Grec-Interior, de orientare eurocomunistă. Podemos are origini și mai eclecticice, fiind creat în 2014 de un grup de intelectuali din Madrid concentrați în jurul lui Pablo Iglesias, un grup troțkist numit Stânga Anti-capitalistă (rebotezați între timp Anti-capitaliștii) și acele elemente ale mișcării Indignaților care, după dezumflarea inevitabilă a mișcării, își doreau un partid care să continue lupta la un nivel politic. În 2016, Podemos a format o coaliție electorală cu *Izquierda Unida* (Stânga Unită – o

³ E deja limpede că în acest text nu acopăr tradiția anarhistă (unde aș include și curente înrudite, precum autonomismul italian) a stângii anti-capitaliste. Nu e din motive sectare, eu unul nutrind o puternică înclinație față de unele metode de organizare și acțiune folosite de cele mai bune segmente ale acestei tradiții, ci pentru că aici mă interesează exclusiv stânga radicală care acceptă necesitatea unui partid politic și a unui stat socialist în vederea transformării societății.

federație de organizații dominată de Partidul Comunist) care rezistă și azi sub numele de *Unidas Podemos* (Unite Putem).

În ciuda originilor radicale, programul pus la bătaie de aceste partide a devenit tot mai puțin radical de-a lungul anilor. Dacă la alegerile din 2009, de pildă, SYRIZA includea în manifestul său electoral naționalizarea sectoarelor strategice ale economiei, manifestul câștigător din 2015 era cât se poate de social-democrat, limitându-se la opoziția față de austeritate (nici măcar față de neoliberalism în genere) și restaurarea statului bunăstării. Mai mult, în cheie perfect neo-keynesiană, manifestul propunea un „*New Deal* european de investiții publice finanțate de Banca Europeană de Investiții” ([SYRIZA, 2014](#)). Această revendicare bine-intenționată dar complet nerealistă izvora din poziția reformistă a partidului față de UE, care a exclus din start orice scenariu de ieșire din zona euro, deși aceasta dezavantajează în mod structural economiile sudice precum cea a Greciei în favoarea celor nordice bazate pe surplusuri comerciale precum cea a Germaniei.

SYRIZA nici nu putea pune la cale un astfel de scenariu tocmai pentru că o ieșire din zona euro ar fi un dezastru economic fără politici socialiste imediate precum controlul asupra capitalului (pentru a-l împiedica să iasă din țară), instaurarea unui monopol de stat asupra comerțului și naționalizarea sectorului bancar în paralel cu reintroducerea monedei naționale. Or, SYRIZA renunțase la astfel de politici în tranziția sa dintr-un partid radical într-un partid, de facto, social-democrat de tip vechi. Acest reformism și-a dovedit implacabil limitele după nici 6 luni de mandat, când guvernul Tsipras a capitulat total în fața Troicii, acceptând noi privatizări și tăieri bugetare în schimbul unui al treilea *bailout*. Mulți vor spune că guvernul SYRIZA n-a avut de ales, dar SYRIZA a ales să nu aibă de ales, limitându-și singură spațiul de manevră odată cu abandonarea oricăror elemente radicale din program.

La rândul său Bloco, s-a axat de la bun început pe apărarea statului bunăstării, socialismul fiind menționat vag și rar ca un țel îndepărtat (vezi [Louçã, 2007](#)). Deși capitularea omologilor greci din iulie 2015 i-a radicalizat poziția față de UE, Bloco ajungând să susțină o abordare dezobedientă, prin care un guvern de stânga ar refuza să se conformeze regulilor neoliberale ale tratatelor europene, aceasta n-a fost însoțită, pe plan domestic, de genul de agendă socialistă care ar face o strategie dezobedientă fezabilă.⁴ În schimb, Bloco s-a rezumat să ofere „sprijin critic” guvernului social-democrat după alegerile din 2015 și cele din 2019, însă cu accentul pe „sprijin” mai mult decât pe „critic”. Astfel, Bloco a ajuns tot mai greu de distins de partidul pe care-l ținea la guvernare. Și-a dat seama prea târziu de asta: când a refuzat să sprijine bugetul pe 2022, declanșând astfel alegeri anticipate, Bloco nu mai putea emite pretenția că ar fi reprezentat o alternativă la status quo, după cum s-a și văzut în scorul său electoral. Același evoluție se poate observa și în cazul Podemos, care nu doar susține ci participă de-a dreptul la guvernarea social-democrată, principalele realizări cu care se poate lăuda fiind introducerea unui venit minim garantat dar insuficient și o reformare a codului muncii pe care au aplaudat-o până și asociațiile patronatului. Alegerile din 2023 vor produce, foarte probabil, un eșec similar cu cel al lui Bloco.

⁴ Am scris despre această poziție relativ nouă, de tip tranzițional, față de UE [aici](#) și, mai pe îndelete, [aici](#).

Așadar, în ciuda succesului electoral tot mai mare din timpul crizei, care a atins apogeul în 2015, niciunul dintre cele trei partide nu a reușit să propună o alternativă radicală la un capitalism neoliberal cu tot mai puțină legitimitate populară. Dimpotrivă, pe măsură ce succesul lor electoral a crescut, aceste partide și-au moderat programul și discursul, mulțumindu-se practic să apere politicile social-democrate abandonate de social-democrația însăși. Radicalismul lor e, de fapt, un neo-reformism care caută să recupereze agenda keynesiană a social-democrației postbelice: statul bunăstării, taxare ridicată pe marile averi, servicii publice bine finanțate, drepturi sociale, slujbe sigure și salarii care să crească în tandem cu productivitatea. Această agendă e cuplată cu temele Noii Stângi legate de egalitatea de gen, drepturile minorităților sexuale, anti-rasism, ecologism etc. (de unde elementul de nou din neo-reformism).⁵ Numai că niciunul dintre aceste deziderate nu e de fapt posibil fără un proiect politic de rupere de capitalism. Spațiul de manevră postbelic ce a permis aceste reforme în limitele capitalismului nu e disponibil azi, în toiul unei multiple crize sistemice. În ziua de azi, un reformist lucid nu poate fi decât radical.

Strategia: de la străzi la instituții

Succesul electoral al celor trei partide s-a datorat faptului că s-au opus austerității într-o perioadă în care stânga *mainstream* o implementa. Dar acea opoziție față de austeritate nu ar fi avut nicio credibilitate fără legătura organică dintre aceste partide și mișcările de masă care s-au născut ca reacție la impactul social al austerității. Dacă Bloco și, mai ales, SYRIZA au intervenit direct în acele mișcări, devenind portavocele lor în parlament, Podemos a fost de-a dreptul un produs al mișcărilor anti-austeritate (în principal a Indignaților, dar și mai puțin cunoscutele „maree” organizate de lucrătorii din sănătate și educație, domeniile cele mai afectate de tăierile bugetare în Spania). În special SYRIZA a cultivat încă de la înființare legături puternice cu mișcarea anti-globalizare, trimițând un contingent numeros la celebra manifestație anti-G8 din 2001 de la Genova. Aceste legături i-au facilitat apoi interacțiunea cu mișcarea anti-austeritate născută în Piața Syntagma din centrul Atenei în vreme ce reprezentanții altor partide erau goniți din piață. SYRIZA a preluat revendicările mișcării, oferindu-le o platformă în mainstream, și a oferit ajutor logistic concret, de la finanțare directă la avocați care să-i apere pe protestatarii arestați de poliție.

Această strategie de mobilizare, orientată spre mișcările sociale, a fost cuplată inteligent cu una electoralistă, orientată spre câștigarea de poziții de reprezentare politică ce au sporit vizibilitatea și aria de acoperire a partidului. SYRIZA voia să demonstreze că nu e un partid doar bun de proteste, ci unul gata să guverneze, aducând în prim-plan o serie de economiști importanți (Tsakalotos, Dragasakis, Milios, ulterior Varoufakis), cu scopul de a-și întări

⁵ E important de subliniat caracterul neo-reformist și nu radical al acestor partide. Altminteri, nu facem decât să acceptăm și să reproducem categoriile politice ale hegemoniei neoliberale, care a deplasat spectrul politic atât de mult la dreapta că orice se află la stânga acestei ortodoxii e automat catalogat ca „radical” (cu toate conotațiile peiorative obișnuite). Mai mult, dacă îi numim radicali pe moderați, atunci cum îi numim pe radicali? Mai apucăm să vorbim despre ei și alternativa pe care o reprezintă?

imaginea de partid capabil să preia în mâini soarta țării. Roadele acestei duble strategii s-au văzut la alegerile din 2012, desfășurate la apogeul mișcărilor anti-austeritate și a disputelor industriale: SYRIZA a obținut aproape 27% din voturi (față de sub 5% cu doar trei ani în urmă), înlocuind PASOK drept principalul partid de stânga și devenind, totodată, principala forță de opoziție.

Succesul electoral din 2012 însă a fost urmat de un viraj spre centru din punct de vedere programatic și strategic deopotrivă. Pe fondul unei demobilizări mai generale la nivel social, SYRIZA s-a axat tot mai puțin pe politica la firul ierbii și tot mai mult pe politica parlamentară. Mirajul succesului i-a făcut pe liderii partidului să uite cauzele acelui succes – legătura organică cu straturile politizate ale claselor populare și imaginea legitimă de alternativă la partidele mainstream. Sigur, SYRIZA a câștigat alegerile din 2015 dar numai pentru a capitula total după jumătate de an – a ajuns la guvernare, nu și la putere. Momentul referendumului *Oxi* din iulie 2015, când o majoritate clară a votat împotriva Troicii și în sprijinul guvernului, ar fi putut împinge SYRIZA înapoi pe calea mobilizării la firul ierbii. Tsipras ar fi putut folosi puterea maselor astfel reactivate împotriva Troicii și pentru a inspira mișcări similare în celelalte țări sud-europene. Dar SYRIZA devenise deja un partid cât se poate de mainstream și de instituționalizat, un rezultat direct a ceea ce Marx și Engels numeau „cretinism parlamentar” – iluzia reformistă că te poți baza exclusiv pe instituțiile democrației capitaliste pentru a înfrânge interesele capitaliste.

Un traseu similar dinspre străzi spre instituții a fost urmat și de celelalte două partide. Bloco s-a concentrat atât de mult pe jocurile parlamentare în perioada 2015-2021 în care a susținut guvernul social-democrat, că nici întâlnirile filialelor nu se mai țineau cu regularitate. Astfel, partidul a jucat un rol extrem de limitat în grevele și protestele care au avut loc în Portugalia în acea perioadă, în contrast cu prezența activă de dinainte de 2015 în cadrul mișcărilor sociale. Podemos a fost un caz și mai flagrant de asimilare în mașinăria politică a status quo-ului, deși se născuse parțial din sânul mișcărilor sociale împotriva austerității. La nici un an de la înființare, rezoluția adoptată la primul congres al partidului anunța trecerea din faza mobilizării sociale în faza instituțională. Această strategie s-a văzut cel mai clar în timpul crizei constituționale din jurul mișcării catalane pentru independență: în toamna lui 2017, când secțiunile cele mai avansate ale clasei lucrătoare și tineretului din Catalonia erau în stradă împotriva unui stat spaniol neoliberal și încă tributar epocii franchiste, liderii Podemos îndemneau la reformarea constituției acelui stat pentru a permite un referendum „legal” pe tema independenței.⁶ Azi Podemos are sub 7% în Catalonia. De când se află la guvernare, partidul s-a parlamentarizat și mai mult, menținând legături pur superficiale cu mișcările și organizațiile claselor populare.

Virajul instituționalist al celor trei partide s-a reflectat poate cel mai puternic în strategia lor la nivel european. După cum am arătat în [teza mea de doctorat](#), cooperarea transnațională dintre cele trei partide s-a limitat – în ciuda unor premise favorabile date de contextul euro-crisei – la relațiile dintre lideri și euro-parlamentari (și curente troțkiste din fiecare partid),

⁶ Am scris, la acea vreme, un [articol](#) pe CriticAtac pe acest subiect ce a divizat stânga spaniolă (și nu numai).

fără implicarea membrilor obișnuiți, cu atât mai puțin a susținătorilor de rând. Nici la apogeul succesului lor electoral din 2015 și nici măcar în decursul lunilor în care negocierile tensionate dintre guvernul SYRIZA și Troica erau în prim-planul politicii europene, cele trei partide nu a reușit să pună bazele unei mișcări transnaționale împotriva austerității și a Troicii. Fiecare a prioritizat lupta electorală și parlamentară pe plan domestic, chiar și după ce eșecul guvernului SYRIZA demonstrase imperativul cooperării transnaționale împotriva status quo-ului european neoliberal. Stânga europeană în genere a irosit o șansă istorică de a revitaliza un internaționalism cu atât mai necesar într-un capitalism globalizat.

Organizarea internă: de la orizontalism la centralism ne-democratic

Domesticirea programatică și strategică a celor trei partide sud-europene s-a reflectat, inevitabil, și la nivel intern. De la pluralismul și democrația internă care le-au caracterizat începuturile, cele trei partide au devenit tot mai osificate și birocratice pe măsură ce le-a sporit succesul electoral. La Congresul din 2013, SYRIZA s-a transformat dintr-o coaliție federativă de organizații distincte într-un partid unitar dominat tot mai mult de Comitetul Central, dominat la rândul său tot mai mult de Biroul Politic, dominat de asemenea de liderul Tsipras și aliații săi cei mai apropiați. Intrarea la guvernare a consolidat acest proces de centralizare a puterii la vârful vârfului partidului, cu o implicare mai degrabă simbolică a membrilor de rând în procesul de decizie. Bloco a urmat un traseu aproape identic, organizațiile fondatoare dizolvându-se într-un partid controlat tot mai strict de sus în jos, în care unii dintre membrii cu viziuni mai critice sau orientare mai militantă au fost expulzați.

În cazul Podemos, birocratizarea internă s-a derulat fascinant de repede. Deși a început ca „un partid al membrilor săi”, organizați în filiale numite „cercuri”, constituite pe criterii atât geografice, cât și ocupaționale, încă de la primul congres al partidului din toamna lui 2014 facțiunea majoritară din jurul lui Iglesias a decis mutarea procesului de discuții și deliberări dinspre cercuri în sfera online. Asta a permis conducerii să atomizeze masa de membri și să ia decizii importante de una singură. Demobilizarea internă a membrilor și deziluzia multora dintre ei în fața acestei centralizări s-au văzut imediat: dacă la votul din timpul congresului participaseră peste 120.000 de membri, la alegerile primare de după câteva luni în vederea alegerilor legislative din 2015 au participat mai puțin de jumătate. În ciuda angajamentului luat ulterior la al doilea congres general din 2017 de a re-democratiza partidul, Podemos s-a fosilizat tot mai mult în jurul lui Iglesias și al echipei sale, în tandem cu virajul instituționalist la nivel strategic. Deși Iglesias a părăsit partidul și politica mainstream în 2021, Podemos nu pare să facă eforturi semnificative de a redeveni un partid al membrilor săi.

Când și-au făcut apariția, partide precum SYRIZA, Bloco și Podemos au promis, printre altele, un alt tip de organizare internă, pluralistă și democratică – un ecou al mișcărilor sociale cu care colaborau și pe care încercau să le emuleze și, parțial, să le coopteze. Modelul era contrapus (în mod eronat) celui leninist, de centralism democratic, văzut ca o relicvă a vechii stângi radicale și una dintre cauzele eșecului istoric al acesteia. Desigur că partidele comuniste ortodoxe, de factură stalinistă, sufereau de o osificare birocratică ce le făcea complete neatractive pentru noile generații de activiști și care le-a împiedicat să

interacționeze în mod constructiv cu mișcările care s-au născut ca reacție la politicile de austeritate. Dar acest model de organizare internă, pe bună dreptate criticat, e profund străin de centralismul democratic ce a caracterizat partidul bolșevic înaintea Revoluției din Octombrie: un proces dinamic de dezbatere, polemică și chiar fașionalism intern, care culmina în votarea unui curs de acțiune pe care apoi toți membrii partidului îl urmau, diferendele interne rămânând mereu interne. Or, partidele discutate aici le-au făcut prost pe amândouă: tot mai puțină democrație internă și tot mai multe diferende purtate în public (mai ales în cazul Podemos). Deși au pornit de la critica centralismului democratic, căutând să demonstreze că sunt un nou tip de stângă radicală, au eșuat într-o caricatură a acestuia – tot centralism, dar nedemocratic.

Concluzie: trei lecții pentru stânga românească

Ca în majoritatea țărilor din regiune, în România stânga socialistă continuă să se afle în faza incipientă de reconstrucție, la peste 30 de ani de la reinstaurarea capitalismului. Însă noi inițiative interesante, printre care Viziunea Socialistă (VIS) și Grupul de Acțiune Socialistă (GAS), au apărut în acest an cu scopul de a crea cadrul discursiv sau chiar organizațional pentru construirea unei alternative politice anti-capitaliste. În etapele care vor urma, ar merita să ținem cont de cel puțin trei dintre lecțiile pe care le putem extrage din mărirea și decăderea stângii neo-reformiste din sudul Europei:

1. Într-un context de criză multiplă a ordinii capitaliste și al unei amenințări crescânde dinspre dreapta populistă și fascistoidă, stânga nu se poate limita la reformarea sistemului existent. Avem nevoie de o viziune curajoasă de transformare a societății în interesul majorității. Asta nu înseamnă să nu milităm pentru reforme concrete privind salariile, locuirea, sănătatea ori energia verde, ba dimpotrivă. Însă astfel de reforme, posibile în alte perioade ale capitalismului, au azi nevoie de un program radical, socialist, care să vizeze instaurarea unei democrații economice și politice veritabile. Un astfel de program, care trebuie să lege în mod tranzițional acele reforme concrete de nevoia de depășire a capitalismului, e cu atât mai imperativ într-o țară periferică precum România, unde spațiul de manevră al statului capitalist e mult mai limitat decât în cazul țărilor mai prospere.
2. Singura putere reală pe care un partid socialist o poate avea în cadrul ordinii capitaliste e cea venită dinspre straturile conștiente și organizate politic ale claselor populare și mobilizarea de masă pe care acestea o pot genera. Sarcina principală a unei noi stângi anti-capitaliste e să creeze legături organice cu acele straturi și să le înarmeze cu un program politic. Totodată, deși capitalismul nu poate fi depășit prin intermediul propriilor sale instituții politice, acele instituții pot fi folosite ca platforme de promovare a unei viziuni socialiste și de creștere a vizibilității organizației, dar și tocmai pentru a demonstra practic, nu doar teoretic, limitele pe care democrația capitalistă le impune oricăror politici structurale în interesul majorității sociale. Stânga radicală nu are de ales între activismul la firul ierbii și electoralism – e o falsă dihotomie. Ambele strategii trebuie urmate simultan, în strânsă interdependență, și nu sacrificate una în favoarea celeilalte.

3. Democrația e vitală pentru ca socialismul să meargă. Nu poți planifica economia pentru a servi nevoile oamenilor fără să-i incluzi pe oameni în procesul de a stabili care le sunt nevoie și cum pot fi servite cel mai bine. Un partid socialist nu poate promova o astfel de democrație fără să construiască un sistem similar pe plan intern. Cel mai bun program politic, cea mai corectă abordare strategică și cel mai adecvat repertoriu tactic nu pot decurge decât din procesul dialectic al unei dezbateri cât mai vii și implicări cât mai active a membrilor. Când puterea de decizie devine privilegiul unui lider luminat și al echipei sale de locotenenți, degenerarea politică și organizatorică e ca și garantată. Însă în activitatea sa publică, partidul trebuie să rămână unit și coerent. Asta înseamnă centralism democratic: maximum de democrație pe plan intern, maximum de coeziune pe plan extern.

După 1989, capitalismul a reușit să impună ideea că nu există viață dincolo de el, că orice alternativă la acest sistem e inevitabil falimentară. Din păcate, atât stânga moderată, cât și mare parte a stângii radicale și-au însușit această idee, limitându-se la propuneri modeste de reformare a capitalismului. Dar inegalitatea obscenă, standardele de viață tot mai precare, puterea crescândă și necontrolabilă a corporațiilor și miliardarilor cu complex mesianic, catastrofa climatică în plină desfășurare și alte probleme structurale ale capitalismului conving tot mai multă lume, în special generațiile tinere, de nevoia unei schimbări sistemice. Stânga trebuie să prindă din urmă acest curent istoric și să-și redescopere curajul de a propune și lupta pentru proiectul unui nou tip de societate.